

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

На предлог Одељења за социологију, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на седници одржаној 11. априла 2024. године, именовало је комисију за оцену и одбрану докторске дисертације ***Теорија идеолошке хегемоније и империјална фаза капитализма*** докторанда Александра З. Королије, у саставу:

1. Проф. др Владимир Вулетић
2. Проф. др Жолт Лазар
3. Доц. др Јелена Пешић

Пошто се упознала с достављеном докторском дисертацијом колеге Александра Королије, Комисија Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду подноси следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Александар Королија рођен је у Београду 19. јануара 1991. године. Основне академске студије социологије на Одељењу за социологију Филозофског факултета у Београду уписао је 2001. године, а завршио 2017. године, са просеком оцена 8,41. Дипломски рад бранио је на тему „Марксово схватање класа у првом тому Капитала“. Мастер академске студије је уписао на Одељењу за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду 2017. године и мастерирао 2018. године с просеком оцене 9, одбравивши мастер тезу под насловом „Капитализам и идеолошка хегемонија“.

Повремено је био ангажован као наставник социологије на замени у средњим школама, а од 2021/2 и 2023-4 био је ангажован као демонстратор за предмет Историјска социологија на Филозофском факултету у Београду.

Александар Королија има три објављена рада у научним часописима из области социологије.

- Korolija, A. (2021). Distinkcija građanskog i političkog društva u delu Gramšija. *Kritika: časopis za filozofiju i teoriju društva*, 2(2), 273-298. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5732520>
- Королија, А. (2023). Један, два или више империјализама. *Национални интерес: часопис за национална и државна питања*, 45(2), 7-25. DOI:

[10.5937/nint45-44456](#)

- Korolija, A. (2023). Pjer Burdije i Antonio Gramši, u: Mladenović Ivica, Zarić Zona, Urošević Milan (ur.), *Radikalna misao i praxis, Institut za filozofiju i društvenu teoriju*, 2023, 365-388. ISBN: 978-82324-25-6

Уписао је академске докторске студије на Одељењу за социологију Филозофског факултета у Београду у октобру 2019. године. Одбранио је предлог теме докторске дисертације *Теорија идеолошке хегемоније и империјална фаза капитализма* 12. новембра 2021. године. Завршна верзија дисертације предата је у априлу 2024. године. Обим рада је 357 страница једноструког прореда, од чега је 18 страница библиографија.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања је генеза и структура идеолошке хегемоније у савременом капитализму, а секундарни предмет истраживања су теорије империјализма и теорије идеологије.

У раду се предмет истраживања постепено развија од теоријског модела базе и надградње, преко појмова капиталистичког начина производње и друштвене формације, да би се преко теорија империјализма дошло до разматрања империјалне фазе капитализма и њених идеолошких апарата.

Главни циљ дисертације је теоријског карактера и представља настојање да се дође до синтезе Грамшијеве теорије идеолошке хегемоније, Алтисерове теорије државних идеолошких апарата и теорија империјализма. Ауторова концепција империјалних идеолошких апарата представља својеврсну теоријску надоградњу Алтисерове теорије државних идеолошких апарата. Докторанд посебну пажњу посвећује савременим глобалним друштвеним кретањима које одликује пад важности националних држава и успон транс-националних и над-националних организација.

Такође, циљ дисертације је био и аналитичко расветљење односа који постоје између економије, политике и идеологије, коришћењем концепције релативне аутономије ових друштвених (под)система. Поред теоријске грађе, у дисертацији се користи и обимна емпиријска евиденција, посебно она која указује на глобалне неједнакости, неједнак развој центра и периферије, као и одговарајућа историјска документа, укључујући стратешке документе САД, НАТО и ММФ.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Докторанд је пошао од следећих претпоставки:

- Идеолошка хегемонија се одвија доминантно на нивоу идеолошког, који чини један ниво „структурисаног тоталитета“, а у оквиру којег у последњој инстанци економија детерминише нивое политичког и идеолошког. Појам „последње инстанце“ омогућава „дијалектички однос“ у којем идеолошки и економски ниво остварују узајамни утицај.

- Основна функција идеолошке хегемоније јесте репродукција материјалних услова производње. Унутар капиталистичког начина производње, репродукција претпоставља репродуковање класних неједнакости и капиталистичког односа експлоатације.
  - Идеолошка хегемонија се остварује доминацијом „путем речи“, дискурзивно, обезбеђујући пристанак подређених/експлоатисаних друштвених класа и група на постојеће капиталистичке односе производње.
  - Идеолошка хегемонија се остварује кроз идеолошке апарате/апарате хегемоније.
  - Остваривањем идеолошке хегемоније, идеологија постаје живљена људска пракса која се одвија унутар идеолошких апарата.
  - Империјална фаза капитализма поред државних идеолошких апарата садржи империјалне идеолошке апарате који остварују хегемонију над државним идеолошким апаратима у циљу успостављања и одржавања односа неједнакости између центра и периферије.
- Све хипотезе су у раду испитане, свестрано проверене на одговарајућем емпиријском материјалу и потврђене.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У „Уводу“ (1-13) аутор је представио основну проблематику којом се бави у своје раду, дао преглед истраживања неједнакости и резимирао расправу о зрелом (позном) капитализму. Такође је прецизирао предмет и циљеве истраживања, као и изнео основне хипотезе којима се води дисертација.

У поглављу „База и надградња“ (14-69) исцрпно је приказан развој овог теоријског модела, уз разматрање различитих тенденција у његовој интерпретацији (Маркс, Енгелс, Кауцки, Плеханов, Бухарин, Стаљин, Коен, Лабриола, Корш, Томпсон, итд). Аутор настоји да дође до кохерентног и употребљивог модела, који би му послужио за даљу анализу.

У следећем поглављу „Капитализам и империјализам“ (70-142) аутор објашњава појмове капиталистичког начина производње и друштвене формације. Затим прелази на класичне марксистичке теорије империјализма (Роза Луксембург, Хилфердинг, Лењин, Бухарин), светско-системску теорију (Маркс, Франк, Волерстин, Амин) и савремене марксистичке теорије империјализма (Баран и Свизи, Нкрума, Харт и Негри, Мејксинс-Вуд, Харви и Петрас).

У централном поглављу „Идеологија“ (143-241) докторанд полази од генезе савременог концепта идеологије (Боеси, Бекон, просветитељи, Лењин, Барт, Дебор и Бодријар, Бурдије и Фуко), као и хегемоније (од античке Грчке, до Хладног рата). Пажљиво разматра Марксово схватање идеологије, као и различите рефлексије концепта идеологије у смислу лажне, искривљене свести (Лукач, Манхајм, Адорно, Хоркхајмер, Маркузе). Поглавље се наставља опширним претресањем Грамшијеве концепције идеолошке хегемоније, а завршава скрупулозном анализом Алтисерове теорије идеологије и идеолошких апарата.

Следеће велико поглавље носи назив „Идеолошки апарати“ (242-321). Почиње критикама и допунама Алтисерове теорије (Хирст и Рансијер, Батлерка и Машере, Пеше, Хауг, Пуланцас), а наставља применом концепта империјалних идеолошких апарата на савремену искуствену евиденцију, преко категорије ритуала: НАТО и ритуал „одвраћања“, ММФ и ритуал „условљавања“, НВО и ритуал „морализовања“. Најзад, тзв. хуманитарне интервенције анализирају се управо као синтеза деловања империјалних идеолошких апарата.

У „Закључним разматрањима“ (322-339) докторанд се надовезује на дебату униполаризам-мултиполаризам, у контексту могућности настанка контра-хегемоније и стварања нових историјских блокова. Потом сумира главне налазе рада, износи његова ограничења и предлаже правце даљих могућих истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација *Теорија идеолошке хегемоније и империјална фаза капитализма* докторанда Александра Королије оригиналан је научни рад који представља важан допринос социологији савременог друштва, а посебно социологији глобалног развоја. Дисертација успешно и систематски истражује два важна, али и повезана феномена глобалног друштва: империјалну фазу капитализма, као и идеолошку хегемонију - чему се у нашој социологији није посвећивала довољна пажња у последњих четврт века. У дисертацији се поново, али на свеж и оригинални начин, разматрају неке класичне марксистичке поставке, при чему се даје и систематски преглед ривалских теорија, као и критике које су мање познате нашој социолошкој заједници.

Докторанд успешно поставља и развија концепцију *империјалних идеолошких апарата* (ИИА), и врло пажљиво је уклапа у шири теоријски оквир модерне неомарксистичке анализе. Он показује да ИИА несумњиво раде на (ре)продукцији капиталистичких односа производње, али да они никако нису механички изводиви из тих односа. Из његовог нијансираног објашњења може се боље разумети империјални подухват тријаде капитал-политика-идеологија, с циљем продирања у сваку пору како предметног тако и виртуелног света данашњице.

Објашњење тих сложених, мултикаузалних веза економије, политике и идеологије, јесте једно од главних достигнућа ове докторске дисертације. Она негује јасан анти-редукционистички приступ, веома важан за еманципацију социологије од сваке врсте идеологије. Тиме, кандидат, уједно, показује и високо развијену способност самосталног истраживања релевантног научног питања – од методолошке поставке истраживања, до његове реализације по високим научним стандардима.

Све у свему, дисертација је значајан допринос теорији друштвене структуре и историјских промена, као и важан прилог социологији глобалног друштва. Она

још једном потврђује потребу мултикаузалног приступа и мултифакторске анализе у савременој социологији, а додатну вредност рада представља настојање аутора да се упусти у откривање сложених механизма структуралног детерминизма. То је теоријски изузетно захтеван подухват, али с којим се докторанд успешно носио кроз највећи део дисертације. Такође, докторанд је уверљиво показао узрочно-последичну везу која постоји између структуралних промена капитализма, на једној страни, и идеологије, на другој страни. Део тих каузалних механизма био је познат и у домаћој друштвеној науци, али, до сада он ипак није био изложен на овако систематичан, прегледан и уверљив начин.

6. Закључак

Докторска дисертација *Теорија идеолошке хегемоније и империјална фаза капитализма* докторанда Александра Королије самостално је научно дело које сведочи о докторандовом познавању материје, разумевању истраживачких проблема, те компетентности у давању научних објашњења. Дисертација је у свему урађена у складу са одобреним предлогом докторске тезе и значајан је допринос развоју социологије глобалног друштва.

На основу ових закључака, Комисија предлаже Наставно-научном већу да прихвати овај реферат о докторској дисертацији *Теорија идеолошке хегемоније и империјална фаза капитализма* докторанда Александра Королије, те да кандидату омогући усмену одбрану докторске дисертације.

Београд, 25. април 2024. године

Комисија:

проф. др Владимир Вулетић, редовни професор
Филозофског факултета Универзитета у Београду

проф. др Жолт Лазар, редовни професор
Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду

доц. др Јелена Пешић, доцент
Филозофског факултета Универзитета у Београду
